

UDRŽITELNÁ KRAJINA A VENKOVSKÝ CESTOVNÍ RUCH

SUSTAINABLE COUNTRYSIDE AND RURAL TOURISM

Eva Šimková

Anotace:

Článek pojednává o vhodnosti provozování venkovské turistiky včetně agroturistiky v rámci rozvoje venkovských regionů. Jde o alternativní způsob zemědělského podnikání, který by mohl být prospěšný jak z hlediska oživení ziskovosti podnikatele, vytváření nových pracovních míst a tedy řešení kritické nezaměstnanosti na venkově, tak i z hlediska revitalizace krajiny a sociálního prostředí venkova.

Klíčová slova:

udržitelná kulturní krajina, venkovský cestovní ruch, agroturistika, ekoagroturistika, trvale udržitelný rozvoj, sociální rozvoj

Abstract:

The article describes the opportunities of rural tourism for the development of rural areas. It's an alternative for agricultural entrepreneurship and could be beneficial for profitability of the entrepreneurs and creation of new job opportunities. Other opportunities lay in land revitalisation and living social environment.

Key words:

sustainable cultural countryside, rural tourism, agrotourism, ecoagrotourism, sustainable development, social development

ÚVOD

Venkov a zemědělství ještě v nedávné době spolu úzce souvisely. Dnes pohlížíme na venkovský prostor z jiných, daleko širších hledisek. Venkov je bydlištěm, rekreačním územím, hospodářskou jednotkou, místem společenských kontaktů, kulturním i přírodním prostorem. Sociální i ekonomický rozvoj se však ve venkovských oblastech v důsledku hlubokých společenských změn v ČR za posledních 15 let zásadně změnil.

Se zvyšováním objemu volného času a příjmů obyvatelstva, stejně jako s narůstajícími požadavky na blízkost přírody, její poznávání a na smysluplnou činnost ve volném čase, stoupá důležitost rozvoje různých forem turismu ve venkovském prostoru. Stále zkušenější a citlivější rekreant hledá rekreační oblasti, kde existují různorodé aktivity a bohaté kulturní vyžití v nenarušeném přírodním prostředí. Právě na venkově zůstává nedostatečně využito mnoho kapitálu ve formě původní regionální kultury a relativně neznehodnocené přírody. Jde o značný potenciál cestovního ruchu, jehož využívání by mohlo být zdrojem růstu životní úrovně venkovských obyvatel a současně zabezpečovat udržitelnost venkovské krajiny [8].

CÍL A METODIKA

Venkovskou turistiku lze zdánlivě provozovat v jakékoliv venkovské oblasti. Nicméně nároky na investice (ubytovací kapacity, kapacity pro volný čas a další infrastruktura), atraktivita lokality, nároky na organizaci a řízení dané podnikatelské aktivity jsou, vzhledem k odlišným postojům místních obyvatel k podnikání, v každé lokalitě různé. Z tohoto důvodu je nutné

analyzovat potenciál regionů a vytyčit tak oblasti vhodné pro realizaci této formy turistiky. Cílem předložené publikace je stanovit postup analýzy potenciálu venkovské turistiky a zdůvodnit její podíl na zabezpečení udržitelnosti venkovské krajiny. Analýza vhodnosti a možností daného místa by měla zjistit parametry udržitelnosti venkovské turistiky (na jakých faktorech udržitelná venkovská turistika závisí), analyzovat postavení tohoto typu turistiky v kontextu udržitelného rozvoje (Local Agenda 21) a posoudit míru orientace na venkovskou turistiku v rámci hospodářské politiky dané oblasti.

VÝSLEDKY

Doporučený postup analýzy potenciálu venkovské turistiky je následující [6]:

I. Posouzení vhodnosti lokality, místa pro provozování venkovské turistiky

- *Charakteristiky demografické, sociální a ekonomické, záměry komunity, zájmové skupiny*
- *Inventarizace lokality (přírodní zdroje, kulturní zdroje, veřejná zařízení a služby, problémové oblasti, stav životního prostředí)*
- *Analýza současného stavu (atraktivita lokalit, míra „zelenosti“ lokalit – ekologická zodpovědnost samosprávy a obyvatel, kulturní vnímavost a bohatost zkušeností)*
- *Vyhodnocení organizací a institucí zabývajících se/podporujících cestovní ruch*
- *Existující problémy a potíže cestovního ruchu*

II. Analýza územních a podnikatelských rizik souvisejících s podnikáním ve venkovské turistice

- *Riziko je třeba chápat ve dvojí rovině. Na jedné straně je riziko podnikatelskou příležitostí a škody vznikají, pokud se tato příležitost nevyužije. Na druhé straně je riziko výrazem nejistoty podnikání, v níž se zobrazuje zákazník a konkurence. Analýza rizik proto musí vycházet ze systémového přístupu, jako např. metodika CATWOE, samozřejmě přizpůsobená potřebám venkovské turistiky:*

Customer (kdo je uživatelem venkovské turistiky a jaké přínosy a nejistoty přináší, jak se „smíří“ s principy venkovské turistiky jako je environmentální etika, minimální degradace přírodních zdrojů apod.)

Actor (kdo bude vykonávat činnosti venkovské turistiky a jaké požadavky musí splňovat)

Transformation (jakým způsobem se vstup mění na výstup – kapitál životního prostředí apod.)

Worldview (jaký pohled na realitu umožňuje venkovská turistika – prožitky a zážitky vytvářející budoucí postoje)

Owner (kdo může zrušit činnost venkovské turistiky – tržní neúspěch, regulační opatření apod.)

Environmental constraint (jaký vliv má venkovská turistika na stabilitu přírodního prostředí, jaké má nároky na infrastrukturu atd.)

III. Popis trendů

Hodnocení ukazatelů udržitelného rozvoje lokality (ekonomická prosperita, zdraví a kvalita života, blahobyt, stav životního prostředí atd.)

Trendy ve venkovské turistice v EU a vliv na venkovskou turistiku ČR

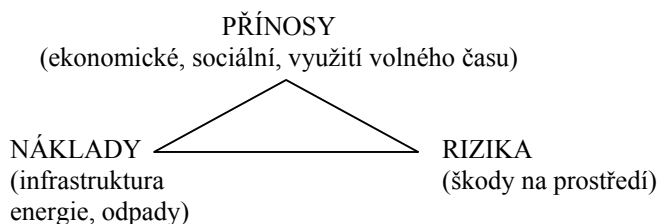
IV. Stanovení kritérií atraktivity lokality vhodné pro venkovskou turistiku z hlediska investora a zákazníků

V. Určení oblastí vhodných pro provozování venkovské turistiky

VI. Vyhodnocení požadavků na infrastrukturu venkovské turistiky (tazatelský průzkum) - analýza přínosů, nákladů a rizik (Cost Benefit Analýza)

Pozn.: Vztahy mezi přínosy, náklady a riziky venkovského cestovního ruchu lze znázornit následujícím schématem:

Schéma č. 1: Vztahy mezi přínosy, náklady a riziky venkovského cestovního ruchu

Přínosy venkovského cestovního ruchu lze hodnotit z hlediska:

ekonomického (tvorba nových pracovních příležitostí, zdroj kapitálu, obnova stávajícího bytového fondu, stimulace rozvoje řemesel atd. – celkově zvyšuje konkurenceschopnost území),

sociálního (zlepšení vybavenosti a úrovně veřejných služeb, oživení folklóru a místních tradic – umožňuje zvýšit kvalitu života v místě jak pro obyvatele, tak pro turisty, aniž by se radikálně měnil životní styl a postoje místních obyvatel)

environmentálního (zvýšení environmentální gramotnosti návštěvníků i místních obyvatel, využívání regionální přírodního, kulturního a historického potenciálu, zabezpečení stability a biodiverzity životního prostředí).

Náklady související s rozvojem venkovského cestovního ruchu: náklady na infrastrukturu, energii, likvidaci odpadů atd.

Rizika cestovního ruchu: škody na životním prostředí (škody prostřednictvím činností a chování návštěvníků – znečišťování vody, půdy, ovzduší, devastace flóry a fauny, poškozování památek, problémy spojené s likvidací odpadu atd.), sociokulturní změny lokality (změny životního stylu místních obyvatel, změna jejich hodnot atd.).

VII. Zdroje a způsoby financování venkovské turistiky (možnosti využít projekty financované Evropskou unií).

VIII. Rámec marketingové strategie (potenciální cílové skupiny zákazníků, typy prezentace venkovské turistiky a komunikace se zákazníky).

DISKUSE

Cestovní ruch a udržitelná krajina

Cestovní ruch je důležitou součástí světového trhu. Po velkých problémech, kterým musel tento sektor v souvislosti s teroristickými útoky v letech 2001 a 2002 čelit, se cestovní ruch vzpamatoval a opět se řadí mezi dynamicky se rozvíjející odvětví, jež jsou zdrojem značných ekonomických příjmů. Pod pojmem cestovní ruch si však nelze představit jenom cestovní kanceláře a pěknou dovolenou v zahraničí. Zahrnuje celou řadu činností, které jsou pro ekonomiku státu velice významné. Cestovní ruch má zajímavou schopnost znásobovat další služby, které provázejí a doplňují pobyt turisty. Jsou to nejenom telekomunikace, ale také průmysl, a to od potravinářství až po textilní výrobu. Cestovní ruch ovlivňuje i pojišťovnictví, stavebnictví, zemědělskou produkci, je těsně spjat i s živou kulturou.

V moderní společnosti funguje cestovní ruch jako určitá protiváha monotónnosti každodenního pracovního života, a proto se zaměřuje na vše, co je speciální, hodnotné, jedinečné a krásné. To však nelze uskutečnit v devastované a kontaminované krajině, která je důsledkem „nezdravé a nepřátelské“ komunikace současné společnosti s přírodním prostředím. Cestovní ruch tudíž vyžaduje, aby komunikace společnosti s prostředím byla sociálně a environmentálně přátelská. Výsledkem této „přátelské“ komunikace (analogie komunikace člověk-stroj) je kulturní krajina.

Vzhledem k tomu, že kulturní krajina není časově neměnná, musí se vymezit znaky, které přímo souvisejí s její existencí, přežitím a přizpůsobivostí vůči změnám vnějšího prostředí. Mezi základní znaky patří [2]:

Kapacita krajiny - vyjadřuje míru schopnosti konkrétního znaku krajiny přizpůsobit se změnám, bez významných a podstatných změn jejího charakteru.

Citlivost krajiny se vztahuje ke stabilitě znaků charakteru krajiny a vyjadřuje schopnost zotavit se z poškození. Rozlišuje se ekologická a kulturně-sociální citlivost krajiny.

Tolerance krajiny odpovídá míře dopadů na charakter krajiny poškozením určitých znaků krajiny.

Zranitelnost krajiny odpovídá míře významu znaků definujících charakter krajiny s možností jejich poškození. Zranitelnost tak odráží vliv možných změn na význam a funkcionalitu krajiny.

Z definic únosnosti, kapacity, citlivosti, odolnosti, tolerance a zranitelnosti krajiny se dá logicky odvodit důležitá systémová vlastnost, a tou je udržitelnost. Udržitelnost se jednak vztahuje k ekosystému, jednak k lidské společnosti. Ve vztahu k lidské společnosti se udržitelnost chápe jako schopnost naplňovat stanovené cíle v určitém prostoru a v určitém čase [3]. Udržitelností se však také intuitivně rozumí schopnost mít procesy změn krajiny pod určitou kontrolou (tzn. zvladatelnost krajiny). Gibson v obecné rovině zmiňuje principy udržitelnosti následovně [4]:

Integrita

Vytvořit takové vztahy mezi lidskou společností a ekosystémy, jež by udržovaly jejich celistvost tak, aby se nezměnily život podporující funkce, na nichž závisí lidské zdraví a blaho.

Dostatečnost a příležitost

Zajistit, aby každý mohl vést život na přiměřeně slušné úrovni a aby každý měl příležitost si zlepšit kvalitu života, nikoli však na úkor budoucích generací.

Spravedlnost

Zajistit, aby se snižovaly rozdíly v dostatečnosti a přístupnosti zdravotní péče, bezpečnosti, z hlediska politických vlivů apod.

Účinnost

Snižovat energetickou a materiálovou spotřebu a jinou zátěž socio-ekologického systému.

Obezřetnost

Mít na zřeteli neurčitost a nejistotu a vyhnout se nevratným škodám chybným chápáním rizik.

Jednotlivé zásady udržitelnosti by se měly dlouhodobě integrovat a při jejich aplikaci hledat vzájemně se podporující přínosy. Principy udržitelnosti venkovské krajiny se musí také projevit v udržitelném obhospodařování půdy [3]: „Udržitelné obhospodařování půdy kombinuje technologie, politiku veřejné správy a činnosti s cílem integrovat socio-ekonomické principy s environmentálními zájmy tak, aby se současně:

- udržovala nebo zvyšovala produkce/služby (tj. produktivita),
- snižovala úroveň rizika produkce (tj. bezpečnost),
- ochraňovaly přírodní zdroje a preventivně se zabránilo zhoršování kvality vody, půdy, ovzduší (tj. ochrana),
- udržovala schopnost ekonomického růstu (tj. ekonomický rozvoj),
- zajistila sociální přijatelnost.“

V této souvislosti je třeba si uvědomit, že na udržitelném obhospodařování půdy se svým způsobem podílí i infrastruktura turismu. Je tomu tak proto, že v jádru cestovního ruchu je skryt latentní konflikt mezi citlivostí krajiny a intenzitou cestovního ruchu. Příkladem cestovního ruchu, který se vyznačuje environmentálně přátelským přístupem a zároveň se

podílí na udržitelném obhospodařování půdy, čímž zabraňuje vyliďňování venkova, je venkovský cestovní ruch.

Venkovský cestovní ruch je jedním z perspektivních produktů cestovního ruchu kompatibilních s požadavky trvale udržitelného rozvoje. Jako každá podnikatelská činnost, i venkovská turistika je orientovaná na dosažení zisku. Nicméně tím, že se **řídí odpovědnými principy**, jako je například environmentální etika, minimální degradace zdrojů, zaměření spíše biocentrické než homocentrické (návštěvník či turista prostředí nemění), patří mezi tzv. „měkké“ **formy cestovního ruchu**. Venkovský turismus lze definovat jako turismus, který je provozován na venkově, mimo oblasti rekreačních center. Jeho subprodukty jsou zejm. vesnická turistika, agroturistika a ekoagroturistika. Jde o takový produkt cestovního ruchu, který zdůrazňuje především ekologický a sociální přístup a tedy umožňuje zabezpečit udržitelnost venkovské krajiny. Uvedený postup analýzy potenciálu venkovské turistiky posuzuje míru vhodnosti a možností dané lokality pro provozování této netradiční, ale stále více oblíbenější formy turistiky. Na základě systémové analýzy by mělo následovat posouzení investiční náročnosti venkovské turistiky a možností jejího financování včetně vyhodnocení environmentálních požadavků na plány a záměry venkovské turistiky.

ZÁVĚRY

Problematika venkovského cestovního ruchu se v současné době stává mimořádně aktuální. V souvislosti s důrazem na integrovaný rozvoj venkovského prostoru, na diverzifikaci činností jako doplňujících výdělečných možností obyvatel venkova, na zvýšení podílu mimoprodukčních funkcí zemědělství při postupné realizaci evropského modelu rozvoje venkova a zemědělství, může být rozvoj venkovského cestovního ruchu východiskem pro naplňování těchto relativně nových trendů v rámci zabezpečení udržitelného rozvoje krajiny jednotlivých regionů.

Literatura

- [1] DELBAERE, Ben. *Environmental Risk Assessment for European Agriculture*, Project EnRISK, 2003. Přístup z: <http://www.ecnc.nl>
- [2] SWANWICK, C. *Landscape Character Assessment – Guidance for England and Scotland*. 2002.
- [3] FESLM: *An Integration Framework for Evaluating Sustainable Land Management*. 1993. Přístup z: <http://www.fao.org/documents>
- [4] GIBSON, B.R. et al. *Specification of Sustainability-based Environmental Assessment Decision Criteria and Implications for Determining "significance" in Environmental Assessment*. Report EN 105-67/2001E, Canadian Environmental Assessment Agency, 2003. ISBN 0-662-31068-3.
- [6] ŠIMKOVÁ, Eva. Využití potenciálu venkovské turistiky pro regionální rozvoj. In: *Hradecké ekonomické dny 2004: Financování výstavby regionu*. Sborník příspěvků z konference FIM Univerzity Hradec Králové. Hradec Králové: Gaudeamus, 2004, s. 190-195. ISBN 80-7041-366-2.
- [7] ŠIMKOVÁ, Eva. Venkovská turistika – produkt udržitelného cestovního ruchu. In: *Cestovní ruch, regionální rozvoj a školství – trvale udržitelný rozvoj a turismus*. Sborník příspěvků z konference JU v Č. Budějovicích. Tábor: JU v Českých Budějovicích, 2005. CD-ROM. ISBN 80-7040-766-2.
- [8] ŠIMKOVÁ, Eva. Možnosti hipoturistiky v rozvoji venkova. In: *Hradecké ekonomické dny 2006: Podnikání a rozvoj regionu*. Sborník příspěvků. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006, s. 461-464. ISBN 80-7041-895-8.

Kontaktní adresa:

Ing. Eva Šimková, Ph.D.

Katedra sociální patologie a sociologie, PdF, Univerzita Hradec Králové,
tel.: 493331358; eva.simkova@uhk.cz